

ปาฐกถาของนายปรีดี พนมยงค์

ในการชุมนุมสนทนาที่สามัคคีสมาคม (สมาคมนักเรียนไทย) ประเทศอังกฤษ

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖

สวัสดิ์ ท่านทั้งหลาย

ผมขอขอบคุณท่านสภานายก, ท่านกรรมการ, และท่านสมาชิกสามัคคีสมาคมที่เชิญผมและภรรยามางานประชุมประจำปีของสมาคมครั้งนี้ และขอขอบคุณทุกท่านที่ให้เกียรติมาฟังปาฐกถาและมาร่วมสนทนากับผมในวันนี้

ท่านสภานายกได้มีจดหมายแจ้งให้ผมทราบว่า กรรมการขอให้ผมแสดงปาฐกถาในหัวข้อว่า “อนาคตของประเทศไทยควรดำเนินไปในรูปใด” และท่านได้แจ้งเป็นวาทะของท่านด้วยว่า “สิ่งที่มีค่ามากและเป็นที่ต้องการคือการได้มีโอกาสซักถามท่าน (ซึ่งหมายถึงผม) ในปัญหาต่างๆ โดยไม่จำกัดหัวข้อ” ผมมีความยินดีที่จะสนองศรัทธาเท่าที่จะทำได้ แต่ก็จำเป็นต้องขอความเห็นใจไว้ล่วงหน้าว่าในบรรดาเรื่องที่ท่านจะซักถามผมนั้น อาจมีเรื่องที่ผมไม่รู้หรือเกินสติปัญญาของผม ผมก็ต้องขอผลัดคำตอบไว้ในโอกาสหน้าภายหลังที่ผมได้ค้นคว้าศึกษาเสียก่อน และก็อาจมีบางเรื่องที่ผมรู้ แต่ผิอญเข้าลักษณะของคำพิงเพยโบราณว่าเป็นเรื่องพูดเมื่ออกบอไม่ได้ ผมก็ต้องขอผลัดไปในโอกาสที่สถานการณ์อำนวยให้พูดออกบอได้ ถ้าหากโอกาสนั้นยังไม่เกิดขึ้นในอายุขัยของผม แต่ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมิได้หยุดชะงักลงภายในอายุขัยของคนใดหรือเหล่าชนใดคือประวัติศาสตร์จะต้องดำเนินต่อไปในอนาคตโดยไม่มีสิ้นสุด ดังนั้นผมขอฝากไว้แก่ท่านและชนรุ่นหลังที่ต้องการสัจจะช่วยตอบให้ด้วย

เพื่อสงวนเวลาไว้สำหรับโอกาสซักถามปัญหา ผมจึงขอล่าวพอสั่งเขปถึงความตามหัวข้อปาฐกถา ซึ่งอันที่จริงเป็นเรื่องกว้างขวางพิสดารมากเกี่ยวกับรูปแห่งระบบเศรษฐกิจ, ระบบการเมือง, และทัศนะสังคม ท่านก็ย่อมเห็นได้ว่า ถ้าจะกล่าวให้ละเอียดถึงเรื่องต่างๆ เหล่านี้ต้องใช้เวลามาก

ในสังคมที่มนุษย์มีฐานะและวิถีดำรงชีพแตกต่างกัน ความขัดแย้งย่อมมีขึ้น ระหว่างจำพวกต่างๆ หรือชนชั้นวรรณะต่างๆ ของสังคมในปัญหาดังกล่าว ตามปกตินั้น คนจำนวน ส่วนข้างน้อยของสังคมซึ่งเป็นผู้กุมอำนาจเศรษฐกิจ อำนาจการเมือง มีอิทธิพลทางทัศนะสังคม ทำให้มีจิตใจเป็นไปตามอำนาจเศรษฐกิจการเมืองนั้น รวมทั้งบุคคลที่อาศัยหาประโยชน์จากผู้กุม อำนาจและมีอิทธิพลชนิดนั้นก็พอใจในระบบสังคมเท่าที่เป็นอยู่ ถ้าหากจะเปลี่ยนแปลงบ้างก็เพื่อให้ฐานะเศรษฐกิจการเมืองและอิทธิพลทางจิตใจนั้นมั่นคงและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ยกเว้นผู้ที่มองการ โกลเห็นกฎแห่งความเป็นอนิจจังว่า ระบบเพื่อประโยชน์ของชนจำนวนน้อยจะคงอยู่ทั่วกาลปาวสาน ไม่ได้ คืออนาคตจะต้องเป็นของราษฎรซึ่งเป็นพลเมืองส่วนข้างมาก ส่วนราษฎรซึ่งเป็นพลเมือง จำนวนส่วนข้างมากของสังคม คือผู้ไร้สมบัติ, ชาวนายากจน, ผู้มีทุนน้อย, รวมทั้งนายทุนที่ รักชาติซึ่งมิได้คิดเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัวหรือส่วนของวรรณะพวกตัวเป็นที่ตั้งแล้วก็ต้องการระบบ สังคมใหม่ที่จะช่วยความเป็นอยู่ของพลเมืองส่วนข้างมากให้ดีขึ้น คือมีระบบการเมืองที่สอดคล้อง สอดคล้องกับพลังการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคมเพื่อให้การเบียดเบียนหมดไปหรือลดน้อยลงไปมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ในบรรดาพลเมืองส่วนข้างมากของสังคมนั้นที่แม้ตามสภาพหรือฐานะถูก เบียดเบียนจากคนจำนวนส่วนข้างน้อยแต่ยังไม่เกิดจิตสำนึกเช่นนั้นเพราะความเคยชินต่อการถูก เบียดเบียนมาช้านานหรือเพราะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลแห่งทัศนะสังคมที่ทำให้เกิดสภาพทางจิตใจใน ระบบเศรษฐกิจและการเมืองเท่าที่เป็นอยู่ อย่างไรก็ตามราษฎรที่เป็นพลเมืองส่วนข้างมากนั้นแม้ จะยังไม่แสดงความต้องการให้ประจักษ์ชัดแจ้ง แต่ก็ยังเป็นพลังเงียบที่พร้อมต้อนรับระบบที่ทำให้ ความเป็นอยู่ของเขาดีขึ้น

สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็โดยมวลราษฎร ดังนั้นระบบของสังคมที่ทำให้มวลราษฎรมีพลัง ผลักดันให้สังคมก้าวหน้าก็คือ ระบบประชาธิปไตย ซึ่งท่านย่อมได้ยิน หรือบางท่านอาจเคยพูด หรือ เคยเรียกร้องที่จะให้ประเทศไทยมีระบบประชาธิปไตย ท่านย่อมรู้ความหมายของคำนี้และผมเคย กล่าวไว้แล้วในที่หลายแห่งคือหมายถึงระบบที่ประชาชนหรือมวลราษฎรมีอธิปไตยตามมูลศัพท์คือ “ประชา” สนธิกับ “อธิปไตย”

ผมได้กล่าวแล้วว่ารูปของสังคมใดๆ นั้น ย่อมประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจ, การ เมือง, ทัศนะสังคม ดังนั้นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จึงต้องประกอบด้วยประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ, ประชาธิปไตยทางการเมือง, ทัศนะสังคมที่เป็นประชาธิปไตยซึ่งเป็นหลักนำทางจิตใจ

การมีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเท่านั้นแม้จะเป็นประโยชน์แก่ราษฎรส่วนมาก ดีกว่าไม่มีระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเลยก็จริงอยู่ แต่ถ้าไม่มีระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจด้วยแล้วราษฎรส่วนมากก็ไม่มีโอกาสในทางปฏิบัติที่จะใช้สิทธิประชาธิปไตยได้ เพราะคนส่วนน้อยที่กุมอำนาจเศรษฐกิจอยู่ในมือย่อมมี โอกาสดีกว่า ในการใช้สิทธิ ประชาธิปไตยทางการเมือง ขอให้ดูตัวอย่างการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของ หลายประเทศที่ไม่มี ประชาธิปไตยทาง เศรษฐกิจนั้น พวกของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถทุ่มเทเงินมาใช้จ่าย ได้รับเลือกตั้งเข้ามาอยู่ในรัฐสภา ยิ่งกว่าผู้มีความสามารถทางการเมืองแต่ไม่มีทุนมาลงในการเลือกตั้ง ในกรณีเช่นนี้อำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือของผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจซึ่งสามารถใช้อำนาจทางการเมืองกดดันศาลให้ เศรษฐกิจเป็นไปตามความประสงค์ของตนและพวกของตนที่เป็นคนจำนวนส่วนข้างน้อยของสังคม

สังคมของมนุษย์ จะดำเนิน ไปสู่รูปใดนั้นก็โดยความเคลื่อนไหวของ มนุษย์ในสังคม นั้น ๆ มนุษย์จะสามารถผลักดันให้สังคมก้าวหน้าไปสู่ระบบประชาธิปไตยทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองได้นั้นก็จำเป็นต้องมีทัศนคติของสังคมที่เป็นประชาธิปไตยยึดถือเป็นหลักนำในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ถ้าหากผู้ใดต้องการระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์หรือแม้แต่ต้องการเพียงระบบประชาธิปไตยทางการเมือง แต่ยึดถือทัศนคติทางสังคมที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยเป็นหลักนำแล้วก็จะยอมดำเนินกิจกรรมไปตามแนวทางที่ไม่อาจเข้าสู่ระบบประชาธิปไตยตามความต้องการนั้นได้ อะไรคือทัศนคติประชาธิปไตยทางสังคมนั้นก็เป็นปัญหาที่ต้องพิจารณาค้นคว้าทั้งทางทฤษฎี และทางปฏิบัติ ซึ่งย่อเมพิสูจน์จากผลแห่งการดำเนินทัศนคติที่ยึดถือ นั้น คือ ถ้าทัศนคตินั้นนำไปสู่การปฏิบัติที่บังเกิดผลให้สังคมมีระบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ หรือแม้แต่ระบบประชาธิปไตยทางการเมืองเป็นเบื้องต้นแล้ว ทัศนคตินั้นก็อยู่ในจำพวกประชาธิปไตย ถ้าไม่บังเกิดผลดังกล่าวก็สมควรวิเคราะห์พิจารณาว่าทัศนคตินั้นขัดต่อความเป็นประชาธิปไตย และเป็นทัศนคติที่สนับสนุนให้ระบบที่มีไม่ใช่ประชาธิปไตยดำรงอยู่ได้ทราบเท่าที่ทัศนคตินั้นยังมีอิทธิพลอยู่ในสังคม ผมจึงขอมอบให้ท่านทั้งหลายค่อย ๆ หาเวลาตรึกตรองแล้ววินิจฉัยเพื่อแสวงหาทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตยทางสังคมเป็นหลักนำ

ส่วนระบบประชาธิปไตยทางการเมืองโดยเฉพาะนั้นเกี่ยวกับระบบอำนาจรัฐที่ราษฎรมีสิทธิในการใช้อำนาจรัฐนั้นมาน้อยเพียงใด เรื่องนี้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญที่เป็นแม่บทและกฎหมายเลือกตั้งอีกทั้งกฎหมายเกี่ยวกับระบบบริหารและระบบตุลาการ ระบบประชาธิปไตยทางการเมือง

เมืองที่เป็นรูปแบบประชาธิปไตยที่สุดคือระบบที่ราษฎรทั้งปวงในสังคมนั้นมีสิทธิออกเสียงบัญญัติกฎหมายได้โดยตรงไม่ใช่ผ่านทางผู้แทนราษฎร ระบบประชาธิปไตยชนิดนี้ย่อมทำได้ในประเทศเล็กๆ ที่มีพลเมืองไม่มาก อาทิในสมัยพุทธกาลมีรัฐหนึ่งชื่อว่า "สักกชนบท" ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงอธิบายไว้ในหนังสือพุทธประวัติว่าสักกชนบทนี้ปกครองโดย "สามัคคีธรรม" ไม่มีพระราชอา การที่ราษฎรในรัฐนั้นใช้อำนาจอธิปไตยได้โดยตรงเพราะรัฐนั้นมีพลเมืองน้อย ในปัจจุบันนี้ก็มีรัฐ หรือ canton เล็กๆ ในสมาพันธรัฐสวิสเซอร์แลนด์ เช่น Appenzell ซึ่งมีพลเมืองรวมทั้งเด็กๆ ผู้ใหญ่ประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน มีผู้บรรลุนิติภาวะที่มีสิทธิออกเสียงไม่กัพันคน ผู้มีสิทธิออกเสียงของรัฐนั้นมาประชุมกันในท้องสนามเพื่อลงมติโดยตรงในร่างกฎหมายใดๆ ได้ แต่ในประเทศที่มีพลเมืองหลายหมื่นหลายแสนหลายล้านคนก็เป็น การพ้นวิสัยที่จะนัดประชุมราษฎรทั้งปวงให้มาลงมติในร่างกฎหมายใดๆ โดยตรงได้ ฉะนั้นจึงจำต้องมีระบบเลือกตั้งผู้แทนราษฎรให้มาใช้สิทธิแทนราษฎร ปัญหาระบบการเมืองประชาธิปไตยโดยผ่านทางผู้แทนราษฎรนี้มีใช้อยู่ที่ว่า รูปร่างนอกมีรัฐสภาอันประกอบด้วยผู้แทน ที่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎร แต่ยังคงต้องพิจารณาถึงระบบการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรว่าในทางปฏิบัติราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงเสมอภาคกันและมีความสะดวกเพียงใด ท่านที่อยู่ในประเทศอังกฤษซึ่งถือว่าเป็นแม่แห่งระบบประชาธิปไตยทางรัฐสภานั้น ย่อมเห็นว่าระบบเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของอังกฤษมีความเป็นประชาธิปไตยพอควร อาทิ เขาแบ่งเขตเลือกตั้งเขตหนึ่งๆ เพื่อเลือกตั้งผู้แทนราษฎรคนหนึ่งท่านนั้นและมีหน่วยลงคะแนนไว้มากพอที่ผู้มีสิทธิออกเสียงจะเดินมาลงคะแนนได้โดยไม่เสียเวลาอันจะทำให้เกิดเบื่อหน่าย แต่ในประเทศไทยภายหลังรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๒๔๙๐ ซึ่งบางคราวได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร แต่ใช้วิธีถือเอาเขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้งโดยมิได้แยกออกเป็นหลายเขตในจังหวัดที่มีพลเมืองมาก ส่วนจำนวนผู้แทนราษฎรที่แต่ละจังหวัดจะพึงมีได้นั้น ให้คำนวณตามจำนวนพลเมือง ๑๕๐,๐๐๐ คนต่อผู้แทนราษฎร ๑ คน ดังนั้นจังหวัดที่มีพลเมืองน้อยกว่า ๑๕๐,๐๐๐ คน เช่นจังหวัดระนองก็มีผู้แทนราษฎรได้เพียงคนเดียว ส่วนจังหวัดที่มีพลเมืองมาก เช่นจังหวัดพระนครก็มีผู้แทนราษฎรได้ ๙ คน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ดังนั้นความไม่เสมอภาคหรือความไม่เป็นประชาธิปไตยจึงเกิดขึ้นระหว่างราษฎร ภายใต้งังหวัดต่างๆ เช่นราษฎรระนองมีสิทธิเลือกผู้แทนได้คนเดียว ส่วนราษฎรจังหวัดพระนครมีสิทธิเลือกผู้แทนได้ ๙ คน

เหตุผลที่อ้างมีหลายอย่างที่ฟังไม่ขึ้น แต่เราก็เห็นได้ว่าเมื่อราษฎรไม่มีความเสมอภาคกันเช่นนั้นแล้วก็จะเรียกว่าระบบประชาธิปไตยไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีหน่วยเลือกตั้งที่อยู่ห่างไกลกันจึงไม่สะดวกแก่การที่ราษฎรมาลงคะแนนได้ทั่วถึง เป็นเหตุให้ราษฎรที่มาลงคะแนนน้อยมากและเป็นเหตุให้ราษฎรไทยเป็นส่วนรวมถูกกล่าวหาเพื่อเป็นข้ออ้างว่ายังไม่พร้อม ที่จะรับความเป็นประชาธิปไตย แต่อันที่จริงราษฎรไทยนิยมความเป็นประชาธิปไตยมาแต่โบราณกาลแล้ว อาทิในสมัยก่อนเมื่อสมภารวัดใดในชนบทว่างลงก็มีการ ประชุมพระใน วัดและราษฎรในหมู่บ้าน เลือกสมภารผู้ใหญ่บ้านว่างลงก็ ประชุมราษฎรเลือกผู้ใหญ่บ้านซึ่ง ราษฎรส่วนมาก ก็มาประชุมกันโดยไม่ต้องเดินทางมาหน่วยเลือกตั้งที่ห่างไกล ดังนั้นระบบการเมืองที่จะเป็นประชาธิปไตยได้ก็จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ วิธีเลือกตั้งซึ่งให้ราษฎรมีสติหรือออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรได้เสมอภาคกัน และมีความสะดวกในการออกเสียงได้ในทางปฏิบัติ อีกทั้งจะต้องมีระบบที่ฝ่ายบริหารจำต้องปฏิบัติเพื่อราษฎรอย่างแท้จริง และระบบที่ฝ่ายตุลาการจำต้องมีอิสระและดำรงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม ปัญหาเร่งระบบประชาธิปไตยทางการเมืองนี้มีความพิศดารมาก ผมจึงขอให้ท่านทั้งหลายที่สนใจหาโอกาสศึกษาค้นคว้าต่อไป ผมขอฝากข้อสังเกตไว้เล็กน้อยว่าท่านอาจได้ยินวาทะของบางคนว่า ระบบประชาธิปไตยในอนาคตของประเทศไทยนั้นจะต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างไทย ๆ วาทะนั้นฟังดูแล้วน่าเลื่อมใสถ้าผู้กล่าวปรารภอย่างจริงใจให้ระบบการเมืองของไทยเหมาะสม แก่สภาพท้องถิ่นที่กาลละสมัยของมวลราษฎรไทย แต่ก็ควรพิจารณาว่า คำที่ว่าอย่างไทย ๆ นั้น ขออย่าให้เหมาะสมเพียงแต่เฉพาะคนไทยส่วนน้อยของสังคมเท่านั้น

บัดนี้ผมขอเข้าสู่ปัญหาาระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคม

ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจนั้น ไม่หมายถึงระบบที่มีบางคนกล่าวว่าใช้วิธีการริบทรัพย์สินเงินทองของทุกคนในสังคมแล้วเอามาแบ่งเฉลี่ยเท่า ๆ กัน ถ้าหากเป็นระบบตามวิธีการนี้ ระบบนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจเพราะมิใช่ระบบที่เป็นธรรมคือคนที่ไม่ทำงานหรือทำงานอย่างเกียจคร้านก็จะได้ส่วนแบ่งเท่ากับคนที่ทำงานด้วยความอุตสาหะ และจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจของสังคม ระบบประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจหมายถึงราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนส่วนข้างน้อย ที่อาศัยอำนาจผูกขาดเศรษฐกิจของ

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐

ต่าง ๆ ประเภทสังคมนิยมของวอร์เรน ไรสมบัตี สังคมนิยมเพื่อฝัน สังคมนิยมวิทยาศาสตร์เป็นต้น
 ทักษะสังคมนิยมแต่ละประเภทและแต่ละสาขาลึกลับย่อมมีความขัดแย้งระหว่างกัน บางครั้งถึงขนาด
 เขียนโต้แย้งกันรุนแรง ปัญหาที่ควรพิจารณาคือ ชนิดใดเป็นไปถูกต้องตามกฎธรรมชาติอันเป็น
 กฎที่นำมาใช้แก่มนุษยชาติได้ แม้กระนั้นก็มีปัญหาเกี่ยวกับสภาพของแต่ละสังคมนิวว่าจากสภาพที่
 กำลังเป็นอยู่นั้นจะเปลี่ยนระบบสังคมจากระบบเดิม เข้าสู่ระบบสังคมนิยมได้ทันทีทันใดหรือจะต้อง
 ดำเนินเป็นขั้น ๆ ไป เพื่อมิให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจส่วนรวมของสังคม ผมขอให้ท่าน
 ใช้เวลาศึกษาค้นคว้าว่าระบบใดเป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ เพื่อความไพบูลย์ของมวลราษฎร
 หรือประชาชน

ตามที่ผมเสนอวิธีใช้ความคิดในปัญหาาระบบประชาธิปไตยต่าง ๆ แล้วนั้น เกี่ยวกับ
 อนาคตของประเทศไทยที่ทุกชนชาติปัจจุบันนี้ ซึ่งรวมกันอยู่เป็นอาณาจักรไทยอันหนึ่งอันเดียวกัน
 แต่ระหว่างนี้ได้มีปัญหาเกิดขึ้น ซึ่งท่านทั้งหลายย่อมได้ยินได้ฟังจากข่าวของรัฐบาลไทยเองถึงเรื่อง
 ที่มีชนชาติส่วนน้อย อาทิ คนไทยเชื้อชาติมลายูในภาคใต้ที่มีขบวนการเคลื่อนไหวที่จะแยกตน
 ออกจากประเทศไทย ข่าวนี้เราไม่ควรมองข้ามไปเสีย คือควรสนใจพิจารณารูปแบบของสังคม
 ให้เหมาะสมที่สามารถรวมชนชาติส่วนน้อยต่าง ๆ เข้าร่วมอยู่ในอาณาจักรไทยตลอดไป

ปัญหานี้ผมได้เคยส่งบทความมาให้ที่ชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ในอังกฤษ เมื่อเดือน
 สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ซึ่งชุมนุมนั้นได้นำลงพิมพ์ในวารสาร ๑๙ สิงหาคม ๒๕๑๕ ของชุมนุมนั้น
 แล้ว คือบทความที่ว่าด้วย "ข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย" ซึ่งหลายท่านคง
 ได้อ่านแล้ว ถ้าท่านผู้ใดยังไม่ได้อ่าน แต่สนใจในปัญหาสำคัญนี้ก็ขอให้หาโอกาสอ่านด้วย จะได้
 ช่วยกันคิดปัญหานี้ด้วยความเป็นธรรม ใจความของบทความนั้นก็อยู่ที่ว่าการรักปิตุภูมิท้องถิ่น
 (Local Patriotism) ของชนชาติส่วนน้อยในประเทศต่าง ๆ นั้น ยังไม่อาจหมดสิ้นไปได้ภายใน
 เวลาสั้น ๆ แม้ในประเทศอังกฤษเองชนชาติไอร์แลนด์เหนือที่รวมอยู่ในสหราชอาณาจักรมาเป็น
 เวลากว่า ๘๐๐ ปีแล้ว ก็ยังมีความดิ้นรนที่จะแยกตนจากสหราชอาณาจักร ผมได้ยกตัวอย่าง
 แคว้นเวลส์ ตัวอย่างของนอร์เวย์ที่แยกตนจากสวีเดน เบลเยียมที่แยกตนจากเนเธอร์แลนด์
 ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรไทยซึ่งรวมชนชาติต่าง ๆ หลายชนชาติได้มากเป็นอาณาจักรใหญ่กว่า
 เมื่อครั้งสมัยอยุธยานั้นก็ประมาณเมื่อ ๒๐๐ ปีเป็นต้นมา เจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายในภาคพายัพ

ซึ่งเป็นประมุขของชนชาติส่วนน้อยก็เพิ่งหมดสิ้นไประหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ราชาหรือสุลต่านต่าง ๆ ก็ชนชาติส่วนน้อย เชื้อชาติมลายูในภาคใต้คงสูญหายก็เพิ่งหมดสิ้นไปเมื่อปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ภายหลังที่ชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ในอังกฤษได้ตีพิมพ์บทความนั้นของผมแล้ว ผมได้อ่านบทความของ พ.ต.อ. กัมปนาท จินตวิโรจน์ ในวารสาร ต.ม.ธ.ก. รุ่น ๒ ฉบับ ๓ มีนาคม ๒๕๑๖ ได้ทราบความเพิ่มเติมเกี่ยวกับขบวนการแยกดินแดนของคนเชื้อชาติมลายูที่เป็นพวกนิยมเชื้อสายราชาหรือสุลต่านเดิมของตน พวกนิยมสาธารณรัฐ พวกนิยมคอมมิวนิสต์ เมื่อไม่นานมานี้บรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศสได้ขออนุญาตนำบทความของผมไปลงพิมพ์ ผมหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะให้ความสนใจต่อเอกภาพของชาติไทย และช่วยกันคิดที่จะมิให้เอกภาพของชาติต้องสลายไปโดยใช้เวลาศึกษาตรึกตรองว่า วิธีใช้อำนาจปราบปรามพวกคิดแยกดินแดนเพียงวิธีเดียว นั้น มีตัวอย่างประเทศใดในปัจจุบันนี้บ้างที่รักษาเอกภาพของชาติไว้ได้อย่างราบรื่น และวิธีโบราณที่ให้ทุกชนชาติในสังคมถือพระศาสนาองค์เดียวกันนั้น เราก็เห็นแล้วว่าชนชาติต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธองค์เดียวกันก็ดี นับถือพระเยซูองค์เดียวกันก็ดี นับถือพระมะหะหมัดองค์เดียวกันก็ดีนั้นก็ไม่สามารถรวมกันเป็นเอกภาพได้ ดังนั้น จึงควรพิจารณาว่าถึงเวลาหรือยังที่จะไม่สายเกินไปในการใช้วิธีรักษาเอกภาพของชาติไทยจากรากฐานที่แท้จริงของสังคมโดยสถาปนาระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ทักษะสังคม อันเป็นรูปสังคมที่เหมาะสมเพื่อให้ทุกชนชาติเห็นว่าระบบนี้ นำความผาสุกในความเป็นอยู่แท้จริงของเขาได้ พวกเขา ก็จะเต็มใจร่วมกับชนชาติไทยคงอยู่เป็นอาณาจักรอันเดียวกันตลอดไป

ผมขอจบปาฐกถาโดยสังเขปเพียงเท่านี้.

ข้อสังเกตเกี่ยวกับ

“เอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย”

ตามที่คณะผู้จัดงานชุมนุมประจำปี ๒๕๑๕ ของชาวธรรมศาสตร์ในสหราชอาณาจักร ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนบทความลงในหนังสือที่ระลึกนั้น ข้าพเจ้าจึงขอรวบรวมข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกภาพของชาติกับประชาธิปไตย ซึ่งนักศึกษาในต่างประเทศบางคนได้เคยถามมา ข้าพเจ้าหวังว่าผู้อ่านที่อยู่ในสหราชอาณาจักรที่ทราบข่าวเป็นประจำเกี่ยวกับเรื่องนี้คงจะได้ช่วยกันสังเกตต่อไป

๑. ปัจจุบันนี้มีข่าวเป็นประจำเกี่ยวกับการต่อสู้ ระหว่างราษฎร ฝ่ายถือศาสนาคริสต์นิกายคาธอลิกกับฝ่ายถือนิกายโปรเตสแตนต์ในไอร์แลนด์เหนือและในปี ค.ศ. ๑๙๖๙ ก็มีข่าวแพร่ไปเกือบทั่วโลกถึงการที่ชาวเวลส์ส่วนหนึ่งพยายามต่อต้านการสถาปนาเจ้าฟ้าซารลส์เป็นเจ้าแห่งเวลส์

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าไอร์แลนด์เหนือซึ่งเคยร่วมกับไอร์แลนด์ใต้ (EIRE) เอกราชนั้น ได้ร่วมอยู่ในสหราชอาณาจักรซึ่งมีพระราชธาภิเษกเป็นประมุขมาเป็นเวลาประมาณ ๘๐๐ ปีแล้วก็ตามยังมีบุคคลส่วนหนึ่งรักปิตุภูมิท้องถิ่น (Local Patriotism) มีความรักศาสนาพิเศษของตน โดยเฉพาะ แคว้นเวลส์ก็อยู่ภายใต้ราชบัลลังก์อังกฤษกว่า ๔๐๐ ปี ซึ่งมีมกุฎราชกุมารแห่งราชวงศ์อังกฤษดำรงพระอิสริยยศเป็นเจ้าแห่งเวลส์ แต่ชาวเวลส์ส่วนหนึ่งก็ยังมีความรักปิตุภูมิท้องถิ่นของตนซึ่งไม่ยอมรับนับถือเจ้าแห่งเวลส์เป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพของชาติ

คานาดาซึ่งเป็นชาติในเครือจักรภพอังกฤษ ได้ยอมรับนับถือพระราชธาภิเษก (หรือพระราชินีนาถ) อังกฤษเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพของชาติซึ่งประกอบด้วยคนเชื้อชาติอังกฤษและฝรั่งเศส ภาษาฝรั่งเศสซึ่งเป็นภาษาของชนส่วนน้อยในคานาดาเป็นภาษาทางราชการเคียงคู่กันไปกับภาษาอังกฤษของชนส่วนข้างมาก เมื่อพระเจ้าจอร์จที่ ๖ และต่อมาพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่ ๒ ได้เสด็จไปคานาดาทรงทำพิธีเปิดรัฐสภาขึ้น ทั้งสองพระองค์ทรงมีพระราชดำรัสเป็นภาษาฝรั่งเศส แม้กระนั้นก็มีข่าวแพร่ออกมาว่า บางครั้งพลเมืองเชื้อชาติฝรั่งเศสจำนวนไม่น้อยในคานาดาทำการแสดงกำลังคืนรนที่จะแยกตนจากสหภาพ

ชาวนอร์เวย์ซึ่งมีภาษาในตระกูลสแกนดิเนเวียนเดียวกับสวีเดน จะมีมิตรพ้องกันบ้างก็ไม่มากนัก เปรียบเหมือนภาษาไทยกับภาษาลาว นอร์เวย์เคยรวมเป็นชาติเดียวกับสวีเดนเมื่อ

ก่อน ค.ศ. ๑๘๐๕ โดยมีพระราชธาภิเษกแห่งราชวงศ์ Bernadotte เป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีของชาติ ชาวนอร์เวย์ก็นับถือพระราชธาภิเษกแห่งราชวงศ์นี้เป็นอย่างมาก เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส (๑๘๒๐-๑๘๒๗) นั้น มีชาวนอร์เวย์ที่เคยอยู่ในขบวนการต่อสู้เพื่อแยกตนจากสวีเดนเมื่อ ค.ศ. ๑๘๐๕ เล่าว่า ขณะต่อสู้อยู่นั้นเขาได้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีราชวงศ์ Bernadotte เพราะพวกเขา นับถือราชวงศ์นี้ซึ่งแม่กษัตริย์องค์แรกเป็นคนฝรั่งเศสพระนาม Jean Bernadotte เคยเป็นจอมพลของนโปเลียนที่ ๑ แต่ต่อมาพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑๓ แห่งสวีเดนได้ทรงรับเป็นราชโอรสบุญธรรมแล้ว ได้สืบสันตติวงศ์ เมื่อ ค.ศ. ๑๘๑๘ กษัตริย์ทุกพระองค์แห่งราชวงศ์นี้ได้ให้ความเป็นธรรมแก่พสกนิกรนอร์เวย์และสวีเดนเป็นอย่างดีที่สุด แต่รัฐบาลสวีเดนในสมัยนั้นไม่ปฏิบัติให้เป็นที่พอใจของชาวนอร์เวย์ พวกเขาจึงต่อสู้เพื่อปลีกรตนออกมาตั้งเป็นชาติเอกราชต่างหาก และสภาผู้แทนของชาวนอร์เวย์ก็ได้มีมติอัญเชิญเจ้าแห่งราชวงศ์ Bernadotte องค์หนึ่งขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระราชธาภิเษกของนอร์เวย์ แต่เจ้าแห่งราชวงศ์นั้นได้ทรงปฏิเสธ ชาวนอร์เวย์จึงมีประชามติอัญเชิญเจ้าคาร์ลแห่งเดนมาร์กขึ้นครองราชในพระปรมาภิไธย “พระเจ้าฮากอนที่ ๗” ทั้งนี้แสดงว่าการที่นอร์เวย์แยกจากสวีเดนนั้นมิใช่เพราะไม่เคารพพระราชวงศ์ Bernadotte แต่เป็นเพราะรัฐบาลสวีเดนในสมัยนั้นไม่ปฏิบัติให้เป็นที่พอใจของชาวนอร์เวย์ พระราชธาภิเษกสวีเดนจึงไม่อาจทรงช่วยเอกภาพได้

เบลเยียมซึ่งประกอบไปด้วยพลเมืองเชื้อชาติเฟลมมิง (พูดภาษาเฟลมมิช คล้าย ๆ ภาษาดัตช์) ประมาณ ๕๕.๗ เปอร์เซ็นต์ของพลเมืองทั้งหมด เชื้อชาติวัลลูน (พูดภาษาฝรั่งเศส แต่มีคำเฉพาะบ้าง) ประมาณ ๓๒.๔ เปอร์เซ็นต์ของพลเมืองทั้งหมด เชื้อชาติเยอรมันประมาณ .๐๖ เปอร์เซ็นต์ของพลเมืองทั้งหมด พูดได้ทั้งภาษาเฟลมมิชและภาษาฝรั่งเศสประมาณ ๑๑.๓ เปอร์เซ็นต์ของพลเมืองทั้งหมด เมื่อก่อน ค.ศ. ๑๘๓๐ เบลเยียมอยู่ในอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ซึ่งมีพระราชธาภิเษกแห่งราชวงศ์ Orange-Nassau เป็นประมุขซึ่งได้ทรงให้ความเป็นธรรมแก่พสกนิกรทุกเชื้อชาติของพระองค์ แต่ใน ค.ศ. ๑๘๓๐ คนเชื้อชาติต่างๆ ในเบลเยียมตั้งกล่าวข้างบนก็ทำการอภิวัฒน์แยกตนออกจากเนเธอร์แลนด์แล้วสมัชชาแห่งชาติมีมติเลือกเจ้าชายเลโอโปลด์แห่งราชวงศ์ Saxe-Cobourg (ราชวงศ์หนึ่งในประเทศเยอรมัน) ขึ้นเป็นพระราชธาภิเษกและมีเจ้าในราชวงศ์นี้สืบสันตติวงศ์ต่อมาจนทุกวันนี้ ส่วนเอกภาพของชาติในเบลเยียมระหว่างคนเชื้อชาติต่าง ๆ นั้น มีวิธีการหลายอย่างที่น่าศึกษา

การรักปิตุภูมิท้องที่มิได้หมดไปง่าย ๆ และยิ่งประกอบด้วยท้องที่นั้นมีศาสนาต่างกัน หรือศาสนาเดียวกันแต่เนื้กายต่างกันกับพลเมือง ส่วนข้างมากของชาติที่รวม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้ว การรักปิตุภูมิท้องที่ก็ยิ่งลึกซึ้ง

๒. ขอให้เราพิจารณากลุ่มชนชาติใหญ่ซึ่งมีสภาพในองค์การสหประชาชาติ ก็จะพบว่าแต่ละชาติประกอบขึ้นด้วยการรวมชนหลายเชื้อชาติเข้าเป็นชาติเดียวกัน บางเชื้อชาติที่เข้าร่วมอยู่เป็นเวลาช้านานหลายสิบหรือหลายร้อยศตวรรษแล้ว ก็หมดร่องรอยที่แสดงเชื้อชาติเฉพาะของตนบางเชื้อชาติที่เข้าร่วมอยู่ไม่นานก็ยังมีร่องรอยแห่งเชื้อชาติของตนอยู่มากบ้าง น้อยบ้างตามกาล เช่นสำเนียงพูดแปร่งจากชนส่วนข้างมาก และยังมีภาษาท้องที่ของตน เช่นชาวแคว้นเวลส์ในสหราชอาณาจักร และในท้องที่ของประเทศไทยซึ่งคนสัญชาติไทยในท้องที่นั้น ๆ พูดไทยไม่ได้หรือบางคนพูดไทยได้ แต่แปร่งมากจนคนไทยภาคกลางเข้าใจยาก หรือเรียนหนังสือไทยพูดไทยได้แล้วพูดไทยกับข้าราชการหรือคนไทยในท้องที่อื่น ส่วนภายในคนท้องที่เดียวกันก็ชอบพูดภาษาท้องที่หรือสำเนียงตามท้องที่ของตน อันแสดงถึงร่องรอยแห่งความแตกต่างในเชื้อชาติหรือเชื้อท้องที่โดยเฉพาะ

ยิ่งกว่านั้น บางแคว้นบางเขตภายในชาติยังแสดงสัญลักษณ์ว่ามีเจ้าของตนโดยเฉพาะ แม้เป็นเพียงในนาม เช่น จ้าวแห่งแคว้นเวลส์อ้างแล้วว่าแล้ว และแม้คนเวลส์โดยทั่วไปจะพูดภาษาอังกฤษ ส่วนในประเทศไทยนั้น เจ้าผู้ครองนครและราชาแห่งรัฐต่าง ๆ ยังมีอยู่ภายหลังอภิวัฒน์ พ.ศ. ๒๔๗๕ เช่น เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ถึงแก่พิราลัยประมาณ ๖ ปีภายหลังอภิวัฒน์นั้น เจ้าผู้ครองลำพูนถึงแก่พิราลัยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง พระยาพิพิธ ราชแห่งยะหริ่งและพระยาภูมาราชแห่งระแงะสิ้นชีพราว ๆ ปลายสงครามโลกครั้งที่สอง หรือภายหลังนั้นไม่นาน พระเจ้ามหาพรหมสุรธาตาซึ่งทรงศักดิ์ก็เป็นพระเจ้าน่านนั้นพิราลัยราว ๆ พ.ศ. ๒๔๗๔ ราชแห่งสายบุรีสิ้นชีพราว ๆ พ.ศ. ๒๔๗๓

ขอให้เรากันคิดว่าถึงเหตุที่ชนเชื้อชาติต่าง ๆ และกลุ่มชนที่มีลักษณะเป็นชาติเล็กน้อยอยู่ก่อนแล้วเข้าร่วมกับชาติที่ใหญ่กว่าเป็นชาติเดียวกันนั้น เพราะเหตุใดแล้วจึงจะพิจารณาปัญหาการรักษาเอกภาพของชาติไว้ให้ได้

ในตอนปลายระบบปฐมสหการนั้น ได้เริ่มมีระบบทาสโดยผู้ที่เป็นหัวหน้าของสังคมหนึ่งไปคร่ำเอาคนของอีกสังคมหนึ่งมาใช้งานอย่างสัตว์พาหนะ สังคมที่มีชัยมากก็มีทาสมากเป็นกำลังใช้รบกันสังคมที่อ่อนแอกว่า สังคมนั้นก็ขยายใหญ่โตขึ้นทุกที ครั้นต่อมาเมื่อสังคมทาสได้พัฒนาไปเป็นสังคมศักดินาหรือสังคมส่วย ซึ่งหัวหน้าสังคมได้รับยกย่องเป็นเจ้าของใหญ่มีอิทธิพลมากขึ้นทุกทีนั้นก็ยิ่งถือว่าที่ดินและสรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งคนและสัตว์เป็นทรัพย์สินของตน ดังปรากฏในกฎหมาย “ตราสามดวง” ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาว่า “ที่ดินทั้งหลายในแคว้นกรุงศรีอยุธยาเป็นของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยพระบรมเชษฐาณภาพ” ส่วนทาสนั้นก็ถือว่าเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งในจำพวกทรัพย์สินที่เรียกว่า “วิญญานทรัพย์” การรวมชาติเล็กน้อยเข้ากับชาติที่มีกำลังมากกว่านั้นเป็นไปโดยวิธีที่ชาติที่มีกำลังมากกว่าทำการโจมตีรบพุ่งเอามาเป็นวิธีสำคัญ รองลงไปใช้วิธีคุกคามให้ชาติที่เล็กกว่าเกรงขามยอมมาเป็นเมืองขึ้นส่งส่วยหรือบรรณาการเป็นคราว ๆ ในยุโรปยังมีวิธีการเอาแคว้นที่อยู่ใต้อำนาจของชาติใหญ่กว่านั้นเป็นสินเดิม หรือเป็นของขวัญให้แก่คู่บ่าวสาวที่สมรสกัน วิธีรวมชาติต่าง ๆ เข้าเป็นชาติหนึ่งชาติเดียวกันเช่นวิธีระบอบศักดินานี้ ราษฎรของชาติที่ถูกรวมกับชาติใหญ่ไม่มีเสียงเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบด้วย คือสุดแท้แต่หัวหน้าของตน

ดังนั้นในความรู้สึกของราษฎรจึงยังมีการรักปิตุภูมิท้องถิ่นที่อยู่มาบ้างน้อยบ้างตามความชำนาญแห่งการรวมเป็นเอกภาพเดียวกันกับชาติที่มีอำนาจเหนือ

๓. เมื่อกลุ่มต่าง ๆ ภายในชาติหนึ่ง ๆ ยังมีจิตสำนึกรักปิตุภูมิท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชนอยู่ซึ่งอาจเบาบางเพราะกาลล่วงเลยมาหลายสิบหลายร้อยศตวรรษ และอาจเหนียวแน่นถ้าการรวมกับชาติอื่นเพียงไม่กี่ชั่วคนและเหนียวแน่นยิ่งขึ้นถ้าท้องถิ่นนั้น ๆ มีภาษาพูดของตนโดยเฉพาะต่างกับภาษาของชนชาติส่วนข้างมาก และถ้ามีทั้งภาษาและศาสนาที่แตกต่างกับชนส่วนข้างมากของชาติก็ยิ่งเหนียวแน่นมาก ซึ่งถ้าเราจะติดตามข่าวการต่อสู้ภายในชาติหนึ่ง ๆ ในโลกนี้ก็จะมีหลายชาติที่ประสบปัญหาการรักษาความเป็นเอกภาพของชาติ

ในประเทศไทยเรานั้น ข่าวสารทางราชการที่เปิดเผยแล้วซึ่งหนังสือพิมพ์บางฉบับได้นำลงเกี่ยวกับการต่อสู้ทางอาวุธในประเทศไทยนั้น ซึ่งมีทั้งฝ่ายที่ไม่ปรากฏว่าต้องการแยกดินแดนไทยออกเป็นอีกรัฐหนึ่ง เช่นเมื่อประมาณไม่กี่เดือนมานี้ ทางราชการแถลงใจความว่ามีคนไทยเชื้อชาติมลายูเป็นลูกชายของควนกูโมหะยิดดิน ที่สืบเชื้อสายจากราชาแห่งปัตตานี ได้เป็นหัวหน้าทำ

การต่อสู้เพื่อแยกดินแดนส่วนหนึ่งทางบักซ์ไค์ ซึ่งขึ้นเป็นรัฐอิสระหรือรวมเป็นสหพันธรัฐกับรัฐต่าง ๆ แห่งมลายูตะวันออก ถ้าเราถอยหลังไปพิจารณาข่าวภายหลังรัฐประหารในประเทศไทยในปี ค.ศ. ๑๙๔๗ ก็เคยมีคึกคักที่รัฐบาลสมัยนั้นได้จับกุมอดีตผู้แทนราษฎรชาวอิสานหลายคนมาฟ้องศาลฐานกบฏแยกดินแดน ศาลพิจารณาแล้วไม่มีมูลความจริงจึงตัดสินยกฟ้อง แต่ถ้าถอยหลังไปอ่านประวัติศาสตร์รัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นเวลา ๑๕๐ ปีมานี้ก็จะทราบว่าเป็นเจ้าอนุแห่งเวียงจันทน์ซึ่งสืบสายจากพระราชอาธิบดีแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทำการยึดดินแดนอิสานเพื่อเอาไปรวมกับดินแดนลาว พื้นอาณาจักรศรีสัตนาคนหุตขึ้นมามีอีก

ในรัชกาลที่ ๕ มีกรณี “ผีบุญป่า” ในภาคอิสาน กรณีเงี้ยวในภาคพายัพ กรณีราชาแห่งปัตตานีชื่ออับดุลกาเดซึ่งถูกย้ายไปกักตัวอยู่ที่พิษณุโลก แต่เมื่อได้โปรดเกล้าให้กลับปัตตานีแล้วก็กบฏแยกดินแดนอีก ในสมัยรัชกาลที่ ๖ จึงส่งทหารรักษาวังจากนครศรีธรรมราชไปปราบ แต่อับดุลกาเดหนีไปลี้ภัยในกลันตันแล้วต่อมาได้ตาย ณ ที่นั้น ส่วนทายาท ชิน ทวนกู โมหะยิดดินนั้น ภายหลังอิหม่ามน์ พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้เข้ามากรุงเทพฯ แสดงความจำนงขออยู่ร่วมในสยามต่อไป เพราะเห็นว่าสยามมีระบบรัฐธรรมนูญเป็นที่พอใจแล้ว แต่ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้เสด็จลอคเดินทางไปถึงอินเดียของอังกฤษ เสรีไทยคนหนึ่งได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ที่กรุงเคลลีมีชาวอังกฤษกลุ่มหนึ่งเลี้ยงเป็นเกียรติแก่ทวนกูผู้หนึ่งและตั้งให้ชื่อว่า “Long Live the King of Pattani” ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อสยามได้กลับมามีประชาธิปไตยสมบูรณ์อีก ทวนกูผู้หนึ่งก็แสดงภักดีต่อสยาม แต่ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ เกิดกรณีครูศาสนาอิสลามปัตตานี บางคนถูกตำรวจจับ แล้วหายตัวไปโดยมีผู้รู้เห็นว่า ถูกเอาตัว ไปถ่วงทะเลตาย ทวนกูผู้หนึ่งเลยไม่ยอมกลับมาเมืองไทยโดยตั้งถิ่นฐานถาวรอยู่ในกลันตัน

แม้ว่ารัฐบาลของทวนกูอับดุลราห์มันและอับดุลราชักแห่งมาเลเชียจะได้แถลงว่า ไม่ต้องการเอาดินแดนไทยที่มีชนเชื้อชาติมลายูเป็นส่วนมากไปรวมกับมาเลเชีย ซึ่งข้าพเจ้าก็เชื่อว่าท่านทั้งสองมีเจตนาบริสุทธิ์เช่นนั้น แต่มีข้อที่น่าสังเกตสำหรับทายาทแห่งอัครราชาบางคนได้ไปอาศัยอยู่ในตะวันออกแห่งมาเลเชีย บางคนอยู่อย่างสงบแต่บางคนเคลื่อนไหว โดยมีผู้ให้ความเห็นว่าสุดท่านหรือราชาแห่งรัฐต่าง ๆ ที่เคยรวมอยู่กับไทยในอดีต เช่น เคดาห์ (ไทรบุรี) ปลิศกลันตัน ตรังกานู นั้นได้รับเลือกเป็นพระราชอาธิบดีหรือรองพระราชอาธิบดีต้องคละ ๕ ปีมาแล้วตามระบบปกครองของสหพันธรัฐมาเลเชีย

สมัยที่วิทยุกรมประชาสัมพันธ์ ไทยโต้ตอบกับวิทยุพนมเปญอย่างรุนแรงเรื่องเขตแดน
นี้ วิทยุพนมเปญเคยอ้างว่าเขมรปัจจุบันก็เป็นทายาทของขอมที่เขาเรียกตัวเองว่า “ขะแมร์”
และอ้างว่ามี คนเขมรอยู่ในไทยบริเวณ ติดต่อกับ กัมพูชาที่พูด ได้แต่ภาษาเขมร หรือพูดภาษาเขมร
และไทยประมาณ ๒ ล้าน ๕ แสนคน เขาได้เรียกร้องให้คนเชื้อชาติเขมรนับถือกษัตริย์เขมร

เรื่องต่าง ๆ ข้างบนนี้เราต้องสังเกตไว้เพื่อหาทางที่ถูกต้องป้องกันมิให้เรื่องขยายตัว
ไป เพื่อรักษาความเป็นเอกภาพของชาติไว้

๔. ขอให้เราศึกษาวิธีการต่าง ๆ ที่ประเทศต่าง ๆ รักษาเอกภาพไว้คือ

๔.๑ วิธีอังกฤษ สวีเดน เนเธอร์แลนด์ ดังที่ได้ยกเป็นอุทาหรณ์ในข้อ ๑ นั้นก็
จะเห็นได้ว่ามิใช่ความผิดของพระราชาธิบดีที่รักษาความเป็นเอกภาพของชาติไว้ไม่ได้ แต่เป็น
เพราะความรักปิตุภูมิท้องถิ่นอย่างแรงกล้าของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้นเอง และที่สำคัญคือรัฐบาลของ
ชนส่วนข้างมากในชาตินั้น ๆ ไม่คำนึงให้เพียงพอถึงความรู้สึกรักปิตุภูมิท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชน
ว่ามีมากมายเหนียวแน่นขนาดไหน ผลจึงบังเกิดขึ้นตามธรรมชาติแห่งการรักปิตุภูมิท้องถิ่น

๔.๒ วิธีเผด็จการแบบนาซีหรือฟาสซิสต์หรือมิลิทารีสต์ ซึ่งเป็นไปไ้ชั่วคราว
เช่นฮิตเลอร์ใช้กำลังรวมคนออสเตรียที่เป็นเชื้อชาติเยอรมันเข้ากับอาณาจักรเยอรมันครั้งที่ ๓ ก็
ไม่ทำให้ชาวออสเตรียหมดความรักปิตุภูมิท้องถิ่นของตนไปได้ จึงได้คืนรนตลอดมาเพื่อตั้งเป็นชาติ
เอกเทศจากเยอรมัน มุสลิมใช้วิธีบังคับให้ชนในดินแดนที่โอนมาเป็นของตนภายหลังสงคราม
โลกครั้งที่ ๑ อาทิส่วนหนึ่งของแคว้นตีโรล ซึ่งพลเมืองเป็นเชื้อชาติเยอรมันนั้นต้องเรียนหนังสือ
อิตาเลียนและพูดภาษาอิตาเลียน ชาวตีโรลคนหนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนข้าพเจ้าในมหาวิทยาลัยปารีสเล่า
ให้ข้าพเจ้าฟังว่าเวลากลางวันชาวตีโรลต้องพูดภาษาอิตาเลียน แต่ตอนกลางคืนปิดประตูบ้านแล้ว
พูดภาษาเยอรมันภายในครอบครัวซึ่งทำให้เขาเมื่อบานสำราญใจยิ่งนัก พวกลัทธิทหารญี่ปุ่นเมื่อ
เอาดินแดนภาคอีสานของจีน (แมนจูเรีย) ตั้งเป็นรัฐแมนจูก็กระชั้นโดยรวมหลายเชื้อชาติในเขตนั้น
เช่นแมนจูและบางส่วนของมองโกล เกาหลี ฮั่น (จีน) ฯลฯ แล้วเอาอดีตจักรพรรดิจีน “ปูยี”
เป็นจักรพรรดิแห่งรัฐใหญ่เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งเอกภาพ แต่ก็ไม่สามารถทำลายจิตใจรักปิตุภูมิ
ท้องถิ่นของชนชาติต่าง ๆ ในเขตนั้นได้ แม้แต่ชนชาติแมนจูเองก็ต่อต้านจักรพรรดิปูยี ดังปรากฏ
ในคำวิจารณ์ตนเองของคนผู้นั้นแล้ว

๔.๓ วิธีสวีทเซอร์แลนด์ ซึ่งพลเมือง ประกอบด้วย ชนชาติ พูดภาษา ฝรั่งเศส เยอรมัน อิตาลีเลียน โดยแยกออกเป็นแขวง ๆ (Canton) ซึ่งแต่ละแขวงมีสิทธิปกครองตนเอง ใช้ภาษาของตนเองแล้วรวมกันเป็นสมาพันธรัฐ มีรัฐบาลกลางเดียวกัน ก็ไม่ปรากฏว่ามีชนชาติใดในสวีทเซอร์แลนด์ก็คั่นร่นปลีกตนออกมาตั้งเป็นชาติเอกเทศต่างหาก

๔.๔ วิธีประชาธิปไตยตามหลักที่ประธานาธิบดีลินคอล์นให้ไว้คือการปกครองโดย "รัฐบาลของราษฎร โดยราษฎร เพื่อราษฎร" ถ้าทำตามนี้ได้จริงเอกภาพของชาติก็เป็น "เอกภาพของราษฎร โดยราษฎร เพื่อราษฎร" เป็นความเต็มใจของราษฎรเองที่รักษาเอกภาพของชาติจึงเป็นการรักษาเอกภาพของชาติให้มั่นคงได้ วิธีประชาธิปไตยดังกล่าวนี้เป็นการนำไปสู่รากฐานแห่งจิตสำนึกของมนุษย์ที่จะให้มีความรู้สึกในการต้องการเอกภาพของชาติ แม้จะตั้งต้นจากโครงร่างเบื้องต้นของสังคมก่อน คือมีระบบการเมืองดังกล่าวมาแล้ว รัฐบาลแห่งระบบนั้นก็ดำเนินแก้ไขสมุฏฐานของสังคมคือสภาพเศรษฐกิจให้ราษฎรทั่วหน้ามีความกินที่อยู่ดีทั่วกัน ราษฎรก็ย่อมเห็นคุณประโยชน์ที่ตนได้รับในการรักษาเอกภาพกับชนชาติต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นชาติอันหนึ่งอันเดียวกัน

การรักษาเอกภาพของชาติโดย อาศัยทางจิตที่ปราศจากรากฐานทางเศรษฐกิจและการเมืองประชาธิปไตยของราษฎรก็เท่ากับ อาศัยการลอยไปลอยมาในอวกาศซึ่งอาจหล่นลงไปสู่อวกาศนอกพิภพ มนุษย์อยู่ได้ด้วยการมีปัจจัยดำรงชีพและมีระบบการเมืองประชาธิปไตยให้สิทธิมนุษยชน ผู้ที่อาศัยสภาพทางจิตโดยไม่กังวลถึงสภาพเศรษฐกิจก็เพราะเขาเองมีความสมบูรณ์หรือมีพอกินพอใช้ในทางเศรษฐกิจอยู่แล้ว แต่คนส่วนมากที่ยังขาดปัจจัยดำรงชีพอยู่นั้นย่อมมีจิตในทางค้นคว้าหาชีวิตปัจจัยในทางที่ขอบพร้อมด้วยสิทธิมนุษยชน พวกเขาจึงถือสภาพจิตอย่างเดียวตามการโฆษณาไปได้เพียงชั่วคราว แต่เมื่อรอคอยผลแห่งวิธีนั้นชั่วคราวหนึ่งแล้วไม่เห็นผลว่าได้ช่วยความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสิทธิมนุษยชนของเขาแล้ว เขาก็อาจไปถือสภาพทางจิตชนิดอื่นที่เขาเห็นว่าอาจช่วยความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสิทธิมนุษยชนของเขาดีกว่าก็เป็นได้ นักปราชญ์ผู้หนึ่งกล่าวว่าความคิดของคนเจ้าของคฤหาสน์ต่างกับคนที่อยู่กระท่อม

วิธี. ทนอด